

Uitgelicht 2015

Wat te doen tegen radicalisering?

27 november 2015

Sociale professionals worden geacht mensen beter te laten participeren in de samenleving en zo ook radicalisering te voorkomen.

De afgelopen tien jaar zijn er tal van antiradicaliseringsprojecten uitgetoetst. Met de universiteit Tilburg toetste Movisie in 2011 deze projecten aan internationaal wetenschappelijk onderzoek. Ze bleken onder te verdelen in vier typen:

1. **Systeembenadering.** Verbetering van de persoonlijke leefomstandigheden van radicaliserende jongeren door een samenhangend hulpverleningsaanbod.
2. **Peermethoden.** Risicjongeren worden aangesproken door peers in plaats van beroepskrachten.
3. **Overbruggend contact.** Het creëren van meer tolerantie door jongeren met verschillende achtergronden met elkaar in contact te brengen.
4. **Weerbaarheidsversterking.** Het weerbaar maken van jongeren tegen radicale gedachten of personen door het versterken van het gevoel van eigenwaarde.

De systeembenadering bleek het effectiefst tegen de ontwikkeling van antisociaal en crimineel gedrag bij jongeren. Daarin wordt gewerkt aan gezinsrelaties, aan contacten met leeftijdsgenoten, aan het functioneren op school, aan werk en huisvesting.

Maar het is nog geen halleluja. Helaas heeft de systeembenadering geen invloed op de harde kern, alleen op jongeren aan de periferie van criminele groepen. En Movisie attendeert op het stigmatiserende effect van de benadering; je handelt immers vanuit signalering, niet vanuit een persoonlijke hulpvraag. Als hulpverlener moet je zorgvuldig en met veel kennis te werk gaan.

Dan is het eerst nodig om mensen met een radicale ideologie te begrijpen. Als voeding daarvoor hieronder een citaat uit een boek van prof. Oldendorff uit 1960. Hij heeft het daar over hoe mensen geneigd zijn zichzelf en hun wereldbeeld te verabsoluteren:

Iedere groep heeft originair de neiging zichzelf superieur te voelen; zij acht haar eigen gebruiken, normen en maatstaven als de enig juiste; afwijkende opvattingen en gewoonten bij andere groepen wekken verachting op. (...) In zekere zin vormt de eigen groep de 'kosmos', al het overige is 'chaos'.

Deze merkwaardige structuur van het wereldbeeld vinden wij ook op de hogere niveau's van civilisatie telkens terug. Wij denken aan de theocentrische joods-messianistische ideologie van het uitverkoren volk. Een ander duidelijk voorbeeld vinden wij in de communistische beweging. Het Marxisme geeft impliciet veel meer dan een economische maatschappijleer en een politiek program; het behelst een

– gesecculariseerde – interpretatie van de zin des levens; het opent een heilsverschiet, de oordeelsdag van de wereldrevolutie, wanneer de samenleving uit haar

'zondige' dwaling en haar ellende zal worden verlost en de laatsten de eersten zullen zijn. De 'gewijde' zending is daarbij gelegd in de handen van het proletariaat, de uitverkorenen, de enigen die niet besmet zijn door de zonde van de uitbuiting en die daarom de heilige oorlog

kunnen voeren.

De nationaal-socialistische beweging schiep – bij een volstrekt andere ideologie – een analoog wereldbeeld, met dien verstande, dat de klasse als kernstuk vervangen werd door het raszuivere volk en dat het collectief gevoel van eigenwaarde verhoogd werd op nationale en racistische basis.

Het appèl van deze bewegingen is o.i. voor een niet gering deel gelegen in de ideologische eenvoud, die aansluit bij de originele visie van een gesloten wereldbeeld waarin de eigen – rechtschapen – groep centraal wordt gesteld tegenover een min of meer chaotische, tot ondergang gedoemde, buitenwereld.

Et voilà, nu begrijpen we zelfs onszelf beter.

Bronnen:

- <http://www.kis.nl/artikel/radicalisering-welke-interventies-werkten-0>: onderzoek Movisie en universiteit Tilburg

- Oldendorff, prof. dr. A: *De psychologie van het sociale leven*, uitgeverij Erven J. Bijleveld, Utrecht, 1960, pp 108, 109 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 1.4)

Soms kan iemand helpen gevaarlijk zijn

20 oktober 2015

Zodra ik een beetje op een man begon te lijken kreeg ik het appèl om haar te redden. Mijn moeder heeft iets fundamenteel verloren, vanaf dat ze geboren werd. Iemand moest dat bieden, andere mannen moesten het vullen. Help me, help me, help me, ik kreeg voortdurend dat appèl. Maar ik moest eerst op eigen benen gaan staan, zelfstandig worden.

Ik voelde die spanning tussen dat appèl en de onmogelijkheid om haar te helpen zonder zelf naar de kloten te gaan. Soms kan iemand helpen gevaarlijk zijn ofzo.

Mensen missen soms dingen en soms is het gevaarlijk dat gemis op te vullen voor anderen.

Soms kan de relatie gewelddadig worden, vernietigend voor zowel de persoon die redt als die gered moet worden.

Dit vertelde schrijver Michael Bijnens in de uitzending Boeken op 4 oktober 2015. Het ging over zijn pas verschenen boek *Cinderella*, waarin Bijnens zijn jeugd beschrijft. Een bijzondere jeugd, want zijn moeder was prostituee.

Soms kan iemand helpen gevaarlijk zijn. Een treffende, maar herkenbare uitspraak. En niet alleen voor kinderen, ook voor volwassenen is helpen een heikel gebeuren.

Wanneer is helpen schadelijk? En hoe kun je het voorkomen? Marie Kamphuis noemde in *Wat is social casework?* een aantal klippen die hulpverleners moeten omzeilen. Veel daarbij

heeft te maken met het beheersen van eigen gevoelens. Hieronder een aantal klippen die ze noemde.

Het uitleven van onzekerheid of geldingsdrang.

Zal de cliënt mij accepteren? Voor vol aanzien? Zal ik weten wat ik zeggen moet? Het is mogelijk dat hij al deze onzekerheden overcompenseert door een zeer besliste houding. Hij kan ook bezwijken voor het feit dat hij wel enige macht heeft en in het gesprek zijn geldingsdrang op destructieve wijze uitleven.

Omgaan met de onlust van de klant over zijn/haar afhankelijkheid.

De afhankelijkheidspositie van de cliënt kan hem brengen tot het gebruik van vele afweervormen. (...) Agressief reageren op boosheid, of dat nu directe tegenweer of een meer bestraffende houding is kan de boosheid doen escaleren en scheidt zodoende niet een relatie op grond waarvan aan de problemen gewerkt kan worden.

Teveel eigen ervaringen inbrengen.

Natuurlijk moet de werker gevoelens inbrengen, zij zijn immers de kern van de relatie. (...) Maar wanneer deze gevoelens niet onder de tucht van de verantwoordelijkheid voor zijn gesprekspartner staan en niet gedisciplineerd worden met behulp van de rede te zijnen behoeve, heeft hij zichzelf alleen maar een mogelijk prettige uitlaatklep verschafte, maar zijn cliënt in feite in de steek gelaten. Casework kan alleen goed geïmplementeerd worden als het 'cliënt-centered' is.

Iemand helpen is niet zomaar wat. Het moet cliënt-centered zijn. Alles moet draaien om de ander en om het proces. Daarvoor moet je als hulpverlener sterk in je schoenen staan.

Bronnen:

Uitzending Boeken, 4 oktober 2015: <http://michaelbijmens.be/vpro-boeken/>

Kamphuis, Marie: *Wat is social casework?*, 11de druk, Samsom, Alphen aan de Rijn, 1977, pp 94-96 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.1)

Foto: Marie Kamphuis in 1996, bezit Marie Kamphuis Archief

Leed en vreugde een plaats geven

28 sept 2015

Soms komt iemand die je helemaal niet kende plotseling erg dichtbij. Dat gebeurde vorige week, toen bij de post voor het Marie Kamphuis Archief een boek en een kaartje zaten van de Groningse maatschappelijk werkster, supervisor en docente Lien Maas.

Een goede vriendin van haar verzond het. Want Angelina (Lien) Maas was overleden, op 8 augustus 2015. Het boek, *What is Social Casework* van Mary Richmond (een eerste druk uit 1922) is haar zeer dierbaar geweest. Zij liet het vaak aan haar studenten zien om haar trots op het vak aan hen over te brengen: het waren vrouwen die het social casework ontwikkeld hadden, en hun boeken zijn nu nog leerzaam.

Lien Maas wilde dat het boek beschikbaar bleef voor maatschappelijk werkers. Op de kaart die erbij zat had ze geschreven:

Onze West-Europese cultuur brengt ons ertoe de vreugde te overdrijven en het leed te verdoezelen. Daardoor veroorzaken we voor onszelf en anderen 'onnodig' leed.

Als je hulpverleenster bent en het je beroep is leed te lenigen, krijg je vaak te horen: "In je persoonlijk leven kun jij daar toch zeker wel mee uit de voeten?"

Nee, anderen leren zichzelf te helpen is één ding, jezelf helpen is moeilijker.

Leed en vreugde een plaats geven in ons leven moeten we allemaal leren. We zouden wensen dat dat in onze opvoeding was gebeurd. Maar zo is het meestal niet. Wat we in onze jeugd niet geleerd hebben, kunnen we, als we willen, later leren.

Na bijna 40 jaar werken als maatschappelijk werkster, supervisor en vak-docente, ben ik sinds september 1988 bezig collegae en anderen daarbij te helpen, zowel individueel als in groepen.

Het boek, met de kaart erin, staat nu in het Archief. Te wachten op iemand die wil leren en genieten van wat de vrouwelijke pioniers voor ons opschreven.

Bijgaande afbeelding: Mary Richmond in 1917,
<http://www.canonsociaalwerk.eu/int/details.php?cps=8>

We houden het klein bij de buurtmoestuin

22 september 2015

Goedgemutste machteloosheid, noemde Evelien Tonkens (hoogleraar burgerschap Universiteit voor Humanistiek) het in haar rede over de participatiesamenleving. Mensen hebben niet meer het gevoel dat ze invloed op grote maatschappelijke kwesties kunnen uitoefenen. Daarom beginnen ze bijvoorbeeld maar een buurtmoestuin. Klein, maar fijn. En je blijft er vrolijk bij.

Kleine, haalbare, praktische zaken zijn prettiger dan zaken die verderop liggen aan de horizon. 'Participatie' vullen we heldhaftig in als 'zelf verantwoordelijkheid nemen voor je omgeving'. Maar die omgeving is dan wel de directe omgeving. Terwijl participatie toch ook politieke participatie inhoudt: meedenken en discussiëren over zaken die het hele publieke domein aangaan, ook als daar geen praktisch en haalbaar doel aan vastzit.

In haar rede haalde Tonkens Nina Eliasoph aan, die in haar boek *Avoiding Politics* signaleerde dat zelfs binnen actiegroepen vooral gepraat wordt over het hoe, over de praktische punten op de agenda, en niet over het waarom van het actievoeren. Over dat laatste spreken mensen hooguit in persoonlijke en vage termen: bijvoorbeeld dat je je als moeder zorgen maakt over het milieu. Dat komt sympathiek over; inhoudelijke argumenten zijn alleen maar zinloos en vermoeiend.

Het lijkt er dus op dat we onze communicatie beperken tot de sfeer van het persoonlijke en het puur praktische. Er zijn twee manieren van communiceren, legde prof. dr. Oldendorff (hoogleraar sociologie) in 1960 uit. De eerste is de persoonlijke communicatie, de tweede de zakelijke:

De mededeling welke geschiedt in de sfeer van de persoonlijke verhouding is de mededeling waarin de persoon tegelijk met de zaak ook 'zichzelf' aan de ander mede-deelt. (...) Tot het wezen van de mede-deling behoort het verstaan, de 'resonantie' van de ander. Slechts waar

*deze verwacht kan worden, komt de mededeling tot haar volledige ontplooiing.(...)
Geheel anders staat het met de zakelijke mededeling, welke plaats vindt in de functionele
verhouding. Hier is men primair 'to the point' en niet 'to each other'. Het gesprek brengt ons
niet tot elkaar, doch brengt de zaak verder.*

Zakelijk communiceren is functioneel. Wie je bent doet er niet toe, of je nu moeder bent, homo of hetero en een kleurtje hebt, het gaat om de taak of de zaak die er ligt. Je bent een instrument om iets tot stand te brengen.

Het gevaar daarbij is dat mensen elkaar dan ook als louter instrumenteel gaan behandelen. Oldendorff schreef dat we erop moeten letten dat iedere verhouding menselijk blijft. Zakelijke communicatie moet altijd een element in zich dragen van persoonlijke communicatie. Want ieder mens wil erkenning en niet puur worden gebruikt als middel voor iets anders.

Maar nu wil het geval dat onze hele samenleving in de eenentwintigste eeuw van die zakelijke, instrumentele communicatie is doordrongen. Wijzelf ook. In onze directe omgeving kunnen we nog praktisch en strategisch zijn zonder onszelf en de ander helemaal te verliezen. Maar zodra het gaat om grotere zaken komen we als persoon teveel in het geding. Want we ervaren geen gehoor bij de ondoordringbare muur van overheid, woningcorporaties en zorginstellingen.

Als je alleen maar je neus stoot is er niks aan om politiek te participeren. Zo hebben we, zoals Tonkens constateert, het geloof in deelname aan de democratie verloren.

Daarom is het succes van Urgenda (zie <http://www.urgenda.nl/>) in juni 2015 een echte doorbraak. Nederlandse burgers spanden een rechtszaak over klimaatmaatregelen aan tegen de overheid en de rechter gaf ze gelijk. Dat is voor het eerst in de wereldgeschiedenis.

Hoera. Nu eerst even naar de buurtmoestuin, frisse lucht opsnuiven.

Bronnen:

- Tonkens, Evelien: *Vijf misvattingen over de participatiesamenleving. Afscheidsrede 2014*

- Eliasoph, Nina: *Avoiding Politics. How Americans Produce Apathy in Everyday Life.*

Cambridge University Press, 1998

- Oldendorff, prof. dr. A: *De psychologie van het sociale leven. Bespiegelingen over de problematiek der sociale werkelijkheid.* Erven J. Bijleveld Utrecht, 1960, pp 50-53 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.4)

Foto: Liesbeth Simpelaar

Decentralisatie en de publieke functie van het sociaal werk

5 augustus 2015

Vraagstukken van maatschappelijke ongelijkheid moeten opnieuw en prominent op de sociaal-democratische agenda prijken, schrijft Willem Trommel, hoogleraar Beleids- en Bestuurswetenschappen aan de VU. Want het neoliberalisme beheerst ons denken over de mens, met alle gevolgen van dien:

In het sociaal beleid is broederschap vervuild voor de kweek van nijvere neo-subjecten en op de arbeidsmarkt staat de 'gemeenschap van werkenden' onder druk van hyperflexibiliteit, kortstondige dienstverbanden, onderlinge competitie en prestatiedruk. Sociale interventies zijn gericht op het 'onvolmaakte ik', dat via activering, coaching en allerhande persoonlijkheidsstrainingen moet leren 'heel zijn wezen' in te zetten ten behoeve van een productief en rendabel arbeidsleven.

Volgens Trommel moeten we de intrinsieke waarde van publieke diensten opnieuw overdenken: Terug naar gemeenschapsdenken en terug naar de maatschappijkritische traditie, dat lijkt de aangewezen koers. Nieuwe waarden moeten gemunt: Wat verstaan we eigenlijk onder goede zorg, goed onderwijs, goed bankieren en goed bestuur? Trommel doet o.a. het volgende voorstel: *Stak de steun aan decentralisaties in het sociale domein waar deze primair berusten op de hilarische leugen 'meer met minder doen'.*

Wat goed is, is altijd moeilijk te formuleren, en wanneer kunnen we beleid steunen en wanneer niet? Wat zijn criteria? We gaan hier maar even naar kernwaarden. Naar algemene mensenrechten, waar ook overheden zich aan moeten houden. Volgens de Rapportage van het College voor de Rechten van de Mens van 2014 komen juist door de decentralisering mensenrechten in de knel. Het rapport constateert onder andere de volgende gemeentelijke misstanden:

- *Sociale wijkteams moeten goed en transparant functioneren. (...) Uit onderzoek blijkt dat nog lang niet alle gemeenten de bevoegdheden van de wijkteams goed hebben omschreven. (...) Er zijn al problemen gesignaleerd bij de privacybescherming van cliënten en de deskundigheid van wijkteamleden.*
- *Zorgen over bescherming privacy bij 'keukentafelgesprekken'. Het College Bescherming Persoonsgegevens sprak meermalen haar zorgen uit over het risico dat meer gegevens worden gevraagd dan nodig.*
- *Informele zorg heeft risico's. Het aantal mensen dat aangewezen is op informele zorg groeit. Deze groep kan gemakkelijk buiten beeld raken omdat het gaat om zorg in de huiselijke sfeer.*
- *Vraagtekens bij de beschikbaarheid en toegankelijkheid van zorg voor de meest kwetsbaren. (...) Mensen met psychische of psychiatrische problemen wonen steeds vaker zelfstandig. (...) De politie rapporteert dat zij vaker te maken heeft met verwarde personen en met mensen die een gevaar voor zichzelf of hun omgeving vormen. Mensen met psychische problemen zijn vaker dan anderen slachtoffer van geweld (...) Er is ook ongerustheid over de toegankelijkheid en beschikbaarheid van adequate jeugdzorg.*

Gemeenten hebben onvoldoende kennis van mensenrechten, volgens het Rapport. Daarom doet het een aanbeveling: Neem concrete initiatieven voor het bevorderen van kennis bij gemeenten over de relevante mensenrechtennormen en hun consequenties voor het beleid in het sociale domein.

Kan hier een taak liggen voor sociaal werkers en maatschappelijke instanties? Die kunnen immers misstanden tijdig signaleren en kennis daarover doorgeven bij de gemeenteraad. Het is mogelijk om brieven te schrijven en in te spreken op raadsinformatieavonden. Raadsleden zijn maar wat blij met feedback uit het veld.

Bronnen:

Trommel, Willem: *Vrij van neoliberale drang*, in: Cuperus, René en Hurenkamp, Menno (red.): *Omstreden vrijheid. Waartoe een vrije samenleving verplicht*, uitgeverij Van Gennep

Amsterdam, 2015 , pp 92, 105, 107, 108 (Marie Kamphuis Archief inventarisnummer 1.7)
College voor de Rechten van de Mens: *Mensenrechten in Nederland*, jaarlijkse rapportage,
2014, pp 3, 159 <https://mensenrechten.nl/publicaties/detail/35660>

Meewerken aan het gewenste product

31 juli 2015

Door het warme weer gaf mijn koelkast de geest en moest ik zo spoedig mogelijk een betaalbaar nieuw exemplaar scoren. En zonder een auto te lenen, want ik wilde nu eens niet afhankelijk zijn van iemand anders.

Ik begaf me in de internetjungle. Marktplaats bleek een massa tijd te kosten, je moet bieden en dan maar afwachten. Een witgoedwinkel in de stad had een aanlokkelijke koelkast op voorraad. Via de site kon je direct bestellen, maar ik wil zo'n ding graag eerst met eigen ogen zien en toog op mijn fietsje naar een naargeestig Utrechts bedrijventerrein. Achter een glimmende balie legde een stropdasman uit dat met 'winkel' de winkel in Tilburg werd bedoeld. Hij kon hem wel voor mij bestellen, en, mevrouw, mocht 'ie thuis niet bevallen, dan stuurt u 'em gewoon terug; naar Tilburg dus. Hoe doe ik dat meneer, in een envelop met een postzegel? Daarop kon hij geen antwoord geven.

Wij bieden service, maar wel op onze voorwaarden. De rest zoekt u zelf uit. De klant is niet langer een consument maar een prosument, een mengvorm van een consument en een producent, die meewerkt aan het door hem gewenste product, aldus Margo Trappenburg. Ze trekt die lijn door naar de hele samenleving:

In de publieke sector vinden we, recentelijk onder de noemer 'participatiesamenleving', een vergelijkbare opmars van het IKEA-principe. Wie zorg of hulp nodig heeft, als gevolg van ziekte, ouderdom of invaliditeit, moet zelf aan de slag.

Door die marktsamenleving, pardon, participatiesamenleving, plus door de komende robotisering zal er in de toekomst steeds minder betaald werk zijn en zullen veel mensen financieel niet voor zichzelf kunnen zorgen. Ze worden afhankelijker van elkaar.

Trappenburg laat zowel de positieve als de negatieve kant daarvan zien. Zo bezingen veel mensen het heil van die toekomstige samenleving:

Niet vastzitten in de sleur van een eenmaal gekozen beroep en een daarbij passende fulltime baan. In plaats daarvan af en toe een betaalde klus en daarnaast onbetaald werken aan een betere wereld: zorgen voor de buurt, de burens, ouderen, jongeren en het milieu.

Maar zelf is Trappenburg een ongelovige Thomas. Ze beschrijft een belangrijke negatieve kant:

Latere generaties, die de eindjes aan elkaar hebben geknoopt met losse contracten en zzp-opdrachten (...) moeten actief solidair zijn en worden afhankelijk van hun omgeving (...) in een woud van verstikkende sociale normen en verplichte afhankelijkheid.

Ik ben bang dat ze gelijk heeft. Voeg bij dit gemis aan zelfstandigheid nog de onverschillige regels van de vrije markt en de bureaucratie, spaarzame gemeentes, het recht van de sterkste en een op mobiele en gezonde mensen ingerichte infrastructuur. Nee, ik denk niet dat die participatiesamenleving een gewenst product is. Ik stuur het hele idee met een brave postzegel retour afzender.

Bron:

Trappenburg, Margo: *De opkomst van het IKEA-principe*, in: Cuperus, René en Hurenkamp, Menno (red.): *Omstreden vrijheid. Waartoe een vrije samenleving verplicht*, uitgeverij Van Genneep Amsterdam 2015, pp 179, 183, 184 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.7)

Het Rapport van de Gezondheidsraad en een kennisdomein

28 juni 2015

Volgens het Rapport van de Gezondheidsraad Sociaal werk op solide basis (november 2014) is onderzoek naar het sociaal werk decennialang blijven liggen en is er pas de laatste jaren een ommekeer door de komst van masteropleidingen, stimuleringsprogramma's en kennisinstituten.

Het sociaal werk is verweesd geraakt, schrijft de Gezondheidsraad. Het heeft zich niet voldoende kunnen profileren als goed georganiseerde beroepsgroep met een eigen kennisdomein.

Volgens de Gezondheidsraad ziet daarvoor twee oorzaken.

De eerste is dat de overheden tekort zijn geschoten. Decennia lang hebben noch de rijksoverheid, noch provincies, noch gemeentes zich over de professie ontfemd. Het sociaal werk is als professie sinds 1987 in het slop geraakt, met de komst van de Welzijnswet. En na 1994 kwam er tijdens de rage rondom zelfredzaamheid en sociale cohesie een 'projectencarrousel' op gang, ten koste van de identiteitsontwikkeling van het sociaal werk.

De tweede oorzaak van het tekort aan profilering ligt volgens de Gezondheidsraad bij de beroepsgroep zelf: Op zijn beurt heeft het sociaal werk mogelijkheden onbenut gelaten om zich te profileren als een goed georganiseerde beroepsgroep met een eigen kennisdomein.

Maar goed. In de tijd voor 1987 is er dus wel bruikbare kennis vergaard. Waar is die kennis gebleven?

Een deel ervan wordt bewaard in het Marie Kamphuis Archief. Eén van de grootste archieven in de collectie is het archief van JOINT (van 1974-1989 de landelijke koepelorganisatie voor maatschappelijke dienstverlening). JOINT stelde zich, op verzoek van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, als taak om onderzoek naar het maatschappelijk werk te bevorderen en al het bestaande onderzoek bijeen te garen.

JOINT heeft onderzoek verzameld dat verricht is door wetenschappers, instellingen en

overheid in de periode 1950-1989. De stand van de inventarisatie daarvan vindt u op de pagina Archief (daar onder 3.1.) van deze site, en ook [hier](#). Er is bijvoorbeeld onderzoek bij naar ervaringen van cliënten, naar het maatschappelijk werk in het onderwijs, wijkgericht werken en decentralisatie.

Ook heeft JOINT zelf van 1974-1989 adviesstukken geschreven en onderzoek gedaan. Op de pagina Archief (daar onder 3.1.) van deze site, en ook [hier](#) vindt u de inventarisatie daarvan. Dit was onderzoek naar o.a. jaarlijkse instellingsgegevens naar, de samenwerking met gezondheidszorg en RIAGG, registratie, het heden en de toekomst van de professie zelf, nascholing. En nog veel meer.

Interesse? Maak een afspraak en kom kijken in het Marie Kamphuis Archief.

Bron:

Sociaal werk op solide basis, Rapport Gezondheidsraad, november 2014, pp 13,46

Helpt u al vlekkeloos?

31 mei 2015

Eind jaren tachtig was alles ineens een product. Arbeid, relaties en vrije tijd werden gezien als een markt van vraag en aanbod. Je moest jezelf verkopen.

Het leven is een bedrijf. Eigenlijk is deze metafoor nog steeds vrij dominant.

Metaforen sturen het denken. Ze prikkelen de verbeelding, verrijken het zicht op de werkelijkheid. Als je zegt 'het leven is een reis', stel je bijvoorbeeld bagage, landkaarten en een doel voor, en het leuke is dat je er nog veel meer dingen bij kunt verzinnen. Daardoor vergeet je gauw dat dat allemaal binnen één bepaald perspectief is. Want als je zegt 'het leven is een feest' blijf je je ineens heel andere dingen voor te stellen, zoals samenzijn, mooie dingen maken en anderen een plezier doen. Dan blijkt hoe sturend en beperkend de metafoor van het leven als reis was.

Als een metafoor eenmaal in de mode is, is hij vanwege dat sturende karakter moeilijk te bekritisieren. Ging het maatschappelijk werk in de jaren tachtig klakkeloos mee met het marktdenken? Waren er mensen die zich bewust waren van het eenzijdige perspectief?

Dat is te vinden in een verslag van een congres over de toekomst van het maatschappelijk werk in 1988. Hierin staat een boeiende rede die Geert van der Laan (hoogleraar maatschappelijk werk 1994-2008) hield. Hij vond het marktdenken een uiting van neoconservatisme. Een verkeerde, behoudende reactie op de uitwassen van de jaren '60 en '70:

Ik geef u een aantal staaltjes van de manier waarop het neoconservatisme in de jaren '80 in het welzijnswerk is doorgedrongen. De trefwoorden zijn door de voorzitter van het NOW twee jaar geleden op onnavolgbare wijze opgesomd bij de opening van een congres over

professionalisering: “We willen nuchterder zijn, controleerbaarder, beheersbaarder en doelmatiger”.

Tot mijn verbijstering slikte de zaal vol welzijnswerkers deze sleutelbegrippen van het huidige kabinet met instemming. (...) Tien jaar eerder zou zoiets dergelijks volstrekt ondenkbaar zijn geweest. (...)

In het NOW-nieuws van voorjaar 1987 schrijft de voorzitter een kort artikel met als titel “Verbetering van het product” waarin hij toelicht hoe de overgang van oude ideologie naar nieuwe professionaliteit gelegitimeerd kan worden.

Hij opent met een aanval op de oude neiging in het welzijnswerk om dingen ‘breed’ te zien en ‘breed’ aan te pakken. Hij stelt dan:

“Deze – vaak door idealisme gedreven – breedheid komt ons slecht van pas, als we ons nauwkeurige vragen willen stellen over ‘verbetering van het product’ of – een ander ‘hot item’ – ‘versterking van de kwaliteit’.

In ons werk doen meer rationele benaderingswijzen hun intrede. Meer dan voorheen hebben we het over procedures, taken, verantwoordelijkheden, infrastructuren, organisatiestructuren, management, productie, enz. enz. (...) Bezoekers, klanten hebben geen, althans minder boodschap aan probleeminvoelend vermogen maar eisen een duidelijk antwoord, een advies, een raadgeving, een verwijzing, concrete hulp. Juist die culturele ontwikkeling dwingt ons werk en werkers meer dan voorheen om productie te leveren, kant en klaar, hapklaar, zonder veel poespas. Het systeem van hulpverlening dient een systeem te zijn dat vlekkeloos verloopt, vlekkeloos helpt, producten op maat heeft en duidelijkheid verschaft in plaats van bewustwordingsprocesverhalen, analyses en diagnoses.”

Ziezo dat kunt u in uw zak steken.

Het staat er letterlijk!

Uw probleeminvoelend vermogen kan in de ijskast. Het maatschappelijk werk komt naar u toe! De cliënten kunnen al vast dekking zoeken.

Een heerlijk verfrissende, scherpe rede van Van der Laan. Hij blijkt in de jaren tachtig een van de weinig critici van het marktdenken geweest te zijn.

Bron:

De Toekomst van het AMW, verslag Congres 1988, LVMW, pp 8-10 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr 3.1.3)

Foto's: Geert van der Laan als hoogleraar, fotograaf onbekend

Solidariteit en de hiërarchie van leed

22 mei 2015

Wat je niet bij oude paperassen kunt tegenkomen. Een week geleden vond ik in het Marie Kamphuis Archief een klein boekje: *Gids voor slachtoffers van vervolging tijdens de oorlog 1940-1945*, daterend van 1976. Het bevat de uitleg en inhoud van een wet. De eerste regel luidt:

De Wet uitkeringen vervolgingslachtoffers 1940-1945 is gebaseerd op een bijzondere solidariteitsplicht van het Nederlandse volk ten aanzien van zijn vervolgte landgenoten.

Vreemd. Waarom in 1976? Is er toen pas een wet ingevoerd voor uitkeringen aan oorlogsslachtoffers? Nee, uit een zoektocht op internet blijkt dat er al in 1947 een wet voor oorlogsslachtoffers is gekomen, de Wet Buitengewoon Pensioen. Maar die was alleen voor invalide geworden verzetsmensen. De Wet uitkeringen vervolgingslachtoffers waar het in deze Gids om gaat blijkt een vernieuwing van de 'reeds' in 1950 ingevoerde Rijksgroepsregeling vervolgingslachtoffers 1940-1945.

Deze Rijksgroepsregeling was onderdeel van de Algemene Bijstandswet, en dat vonden mensen begin jaren zeventig (toen al) steeds minder leuk. Op de eerste bladzijde van de Gids staat:

Hoewel deze uitvoering met grote zorg geschiedde, zij riep toch, gezien het bijstandskarakter, bij grote groepen van vervolgdernstige psychologische bezwaren op.

Daarom kwam er in 1973 een aparte Wet uitkeringen vervolgingslachtoffers. Wie precies vervolgingslachtoffer was, wordt in deze Gids nauwkeurig gedefinieerd. Dat waren mensen die in concentratiekampen of gevangnissen gestopt waren, die gesteriliseerd waren of moesten onderduiken om aan vrijheidsberoving te ontkomen. In de Gids staat expliciet dat de mensen die in de Arbeitseinsatz hadden gezeten geen oorlogsvervolgdern waren:

Onder vervolging wordt niet verstaan:

- De tewerkstelling in het kader van de Arbeitseinsatz (waaraan men zich derhalve niet heeft onttrokken). Onderduiken om aan tewerkstelling te ontkomen wordt niet onder vervolging begrepen, indien dit niet tot arrestatie en opsluiting is gevolgd.

Dat is wel opmerkelijk. Tussen de 400.000 en 600.000 Nederlanders zijn ingezet in de Duitse oorlogsindustrie. Dat gebeurde steeds meer onder dwang, Duitsland kreeg een nijpend tekort aan arbeidskrachten. Op den duur hielden de Duitsers grootschalige razzia's om alle Nederlandse mannen tussen de 17 en 40 jaar op te pakken; één van de bekendste is de razzia van Rotterdam in 1944. Een deel van deze arbeiders is tijdens de Einsatz omgekomen. Ze werkten en woonden onder zeer slechte omstandigheden, zagen niet of nauwelijks loon en maakten de bombardementen van de geallieerden mee. Terug in Nederland werden ze gezien als collaborateurs; ze hadden 'geheuld met de vijand'.

Voor hen dus geen uitkering vervolgingslachtoffers. Misschien vond de Nederlandse overheid in 1950 en in 1973 dat Duitsland degene moest zijn die over de brug moest komen. Dat gebeurde inderdaad, maar pas in 1999. En natuurlijk waren aan ook aan die

tegemoetkoming strenge criteria verbonden: tijdens de Arbeitseinsatz moesten mensen de ganse tijd, 24 uur per dag, onder bewaking gesteld geweest zijn.

Dit alles illustreert op een pijnlijke manier hoe overheden, om de centjes te verdelen, proberen hiërarchie aan te brengen in het leed dat toegebracht is. Een rechtvaardige Wiedergutmachung, van welke oorlog dan ook, zal wel nooit plaatsvinden.

Bronnen:

- *Gids voor in Nederland gevestigde slachtoffers van vervolging tijdens de oorlog 1940-1945*, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, Rijswijk, 1976, pp 3,4 en de ingevoegde aanvullingen van de tekst (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr 3.1.3)
- Over de verschillende wetten: <http://www.st4045.nl/wuv.html>

De strijd van sociaal werkers

28 april 2015

Mensen verschillen van elkaar, en dat is mooi en interessant. Maar helaas hebben we niet altijd een cultureel-antropologische bril op en zijn verschillen soms schokkend en afschrikwekkend. Waardoor ze makkelijk kunnen leiden tot veroordeling en discriminatie.

Vershillen zijn schokkend voor moslims, die tijdens de inburgeringscursus filmpjes te zien krijgen van vrouwen op het strand met blote borsten en van zoenende homo's. En voor jongens met een Arabische achternaam, die mede daardoor niet aan een baan kunnen komen. En voor autochtonen, die dagelijks de oproepen tot gebed van de moskee om de hoek horen en de taal niet kunnen verstaan van de persoon naast hen in de tram.

De nabijheid van 'de vreemde' verstoort ons veilige gevoel van thuis, van 'hoe het hoort'. Zygmunt Bauman (socioloog en filosoof), ziet dit als een van de belangrijke oorzaken van de recente aanslagen in Parijs. Hij zegt dat de *ongoing diasporisation of the world* de verre vreemde heeft veranderd in de buurman/vrouw, en dat roept unheimische gevoelens op omdat je weet niet wat je van elkaar kunt verwachten.

De gevolgen van de diasporisatie, of anders gezegd globalisatie, zal een thema zijn op de conferentie van European Association of Schools of Social Work (EASSW) in juni 2015. Op de site staat:

Globalisation has changed the world in which we live. Social workers witness the challenges for individuals, communities and societies that are resulting from this rapid transformation of our world. The social work community have responded by introducing the Global Agenda for Social Work and Social Development that committed the social work community to four main priorities:

Promoting social and economic equalities

Promoting the dignity and worth of peoples

Working toward environmental sustainability

Strengthening recognition of the importance of human relationships

De eerste prioriteit van de social work community is dus het bevorderen van sociale en economische gelijkheid; het tegengaan van discriminatie, van ongelijkheid.

Vanuit hun kennis van de geschiedenis van het Europese sociaal werk formuleerden ook Berteke Waaldijk en Sabine Hering dit in 2003 als een belangrijke taak. Op de internationale conferentie voor sociaal werk in Mainz van 2001 hielden zij een workshop, en de verschillende bijdragen daaraan bundelden ze in de uitgave *History of Social Work in Europe (1900-1960)*. In de inleiding daarvan schreven zij:

In Europe social work has been deeply intertwined with the development of democracy as a social ideal. Large groups of the population are convinced that the poor and disadvantaged deserve support in their efforts to integrate socially, that they should be legally entitled to some form of social assistance, and that social workers have a role to play in the fight against prejudice and discrimination.

De strijd tegen discriminatie en ongelijkheid is de opgave van deze tijd en voortvloeisel van de geschiedenis van het sociaal werk. Dat is reden om samen een sterke vuist te maken.

Bronnen:

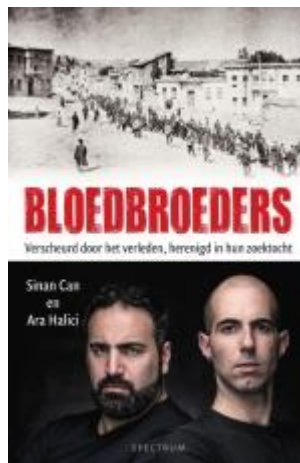
- Over de conferentie juni 2015: <http://www.eassw.org/2015/international-dimension-in-social-work-education.html>

- Interview met Zygmunt Bauman: <http://www.socialeurope.eu/2015/01/charlie-hebdo/>

- Hering, Sabine en Waaldijk, Berteke: *History of Social Work in Europe (1900-1960)*, Leske + Budrich, Opladen, 2003, p. 12 (inventarisnummer 1.7)

Kinderen van foute ouders. Bloedbroeders en de spiegel van het verleden

27 maart 2015

Tijd heelt alle wonden, zeggen ze. Maar het is lang niet altijd waar. Als aangedane pijn niet erkend wordt, blijven de wonden hardnekkig open. Generaties lang.

Dat is het geval met de Armeense genocide. Nu nog, een eeuw later, willen zelfs Nederlandse jongeren van Turkse en Armeense afkomst niet met elkaar omgaan. Ze zien elkaar als vijanden.

De genocide wordt door Turkije niet erkend. Daarmee wordt bedoeld dat Turkije geen bewijs ziet dat de Armeniërs op doelbewuste wijze zijn uitgemoord door de Ottomaanse overheid.

Maar het lijkt verder te gaan dan dat. Het lijkt alsof vele Turken ook ontkennen dat de moorden überhaupt hebben plaatsgevonden. Dat valt op in de documentaireserie *Bloedbroeders*, te zien vanaf zondag 22 maart op NPO2. Twee Nederlanders, Sinan Can en Ara Halici, gingen samen op zoek naar de waarheid achter de Armeense genocide. Can is van Turkse afkomst, Halici van Armeense.

Dat die twee deze zoektocht met elkaar aangingen, is nieuw. En heel dapper. Hun families raadden hen af in het verleden te gaan graven, en ze moesten dat al helemaal niet doen met iemand 'van de andere kant'. Tijdens hun reis door Turkije en Armenië werden ze geconfronteerd met haat en afwijzing. Het is geen wonder dat er ook wrijving tussen hen ontstond, wat in de documentaire niet verhuld wordt. Allebei vinden ze het moeilijk het leed van de ander even serieus te nemen als het eigen leed.

En het is pijnlijk als je te weten komt dat je gerespecteerde Turkse grootvader Armeniërs van zijn land verjoeg en vermoordde. Het is pijnlijk als je te weten komt dat duizenden van je Armeense voorouders van een hoge klif zijn afgegooid, en dat Armeniërs later uit wraak ook vele Turken vermoord hebben. Hoe heeft dit allemaal kunnen gebeuren? Wie was, is, slachtoffer, wie dader? Al waren het je voorouders, je voelt de schuld en de schaamte nu, persoonlijk. Je voorouders zijn je geschiedenis, een deel van je identiteit.

Kinderen van foute ouders, in Nederland kennen we ze ook, sinds de Tweede Wereldoorlog. Pas vanaf de jaren tachtig kwamen hun verhalen naar buiten. Bijvoorbeeld deze bekentenis uit 1995:

Ik ben een dochter van een NSB'er. Zodra ik ging begrijpen wat het nazi-regime dat hij steunde, had gedaan, heb ik zijn schuld, die hij tot zijn dood heeft ontkend, als het ware plaatsvervangend op mij genomen. Juist vanwege zijn ontkenning - ik vond dat zo'n grote schuld eenvoudig niet mocht worden ontkend - deed ik dat, hoe onlogisch dat ook is.

Kinderen voelen zich schuldig aan de fouten van hun ouders, en zo ziet de buitenwereld dat vaak ook. NSB-kinderen werden na de Tweede Wereldoorlog verwaarloosd, gepest en vernederd. Ze hoorden er niet bij. Maar er waren ook mensen die vonden dat de kinderen onschuldig waren. Onder hen waren Marie Kamphuis, Jo Boer en Vica Taselaar, die meehielpen kindertehuizen op te richten voor NSB-kinderen waarvan de ouders in een strafkamp zaten. Ze hadden tijdens de oorlog in het verzet gezeten en wilden niet dat de haat nog door zou gaan. In de woorden van Kamphuis: We hadden gestreden voor een humane en rechtvaardige samenleving, gebaseerd op naastenliefde.

Kamphuis heeft vijf maanden in zo'n kindertehuis gewerkt. Ze schreef erover in *Kijken in de spiegel van het verleden*:

Zo nu en dan kreeg ik wel een raar gevoel wanneer ik door sommige nog niet geïnterneerde NSB'ers vriendelijk gegroet werd omdat ik zoveel moeite deed voor hun kinderen, terwijl ik door zogenaamde 'goede' burgers woedend werd bejegend omdat we probeerden deze kinderen een voor die tijd zo verantwoord mogelijke verzorging te geven.

Het gedrag van de meeste Nederlanders in en na de Tweede Wereldoorlog is om je kapot te schamen, en we zijn blij dat er desondanks humane mensen bij waren, die hun hoofd boven het maaiveld uitstaken. Net zoals Sinan Can ontdekte dat er gelukkig ook Turken waren die in opstand kwamen en het vertikten mee te doen met de moorden.

Dan kun je je weer een beetje verzoenen met je verleden en met de mensheid.

Bronnen:

- Over de documentaireserie Bloedbroeders:

<http://www.trouw.nl/tr/nl/8284/Film/article/detail/3921097/2015/03/22/Er-is-geen-geldig-motief-voor-het-verdrijven-van-een-volk.dhtml>

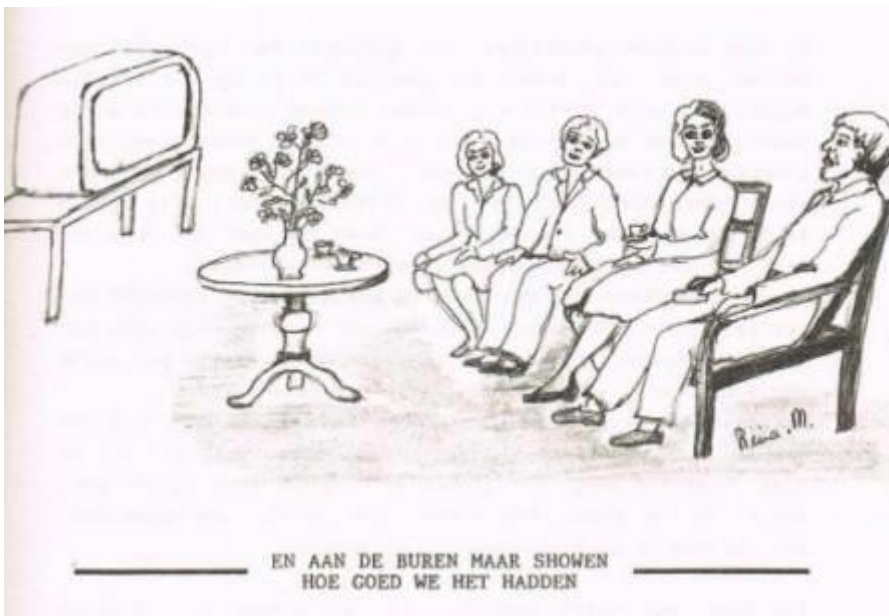
- Over de opvang van NSB-kinderen (een onderzoek van Ismee Tames):

http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/verzetsvrouwen_boden_thuis_aan_nsb_kinderen_1_302983

- Citaat van kind van foute ouders: <http://www.groene.nl/artikel/vermaledijde-ouders>

- Citaat van Kamphuis: *Kijken in de spiegel van het verleden: maatschappelijk werk in historisch perspectief*: de oorspronkelijke memoires van Marie Kamphuis, met actuele kanttekeningen. Verzorgd door Nel Jagt & Berteke Waaldijk, uitg. Bohn Stafleu van Loghum, Houten, 2007, p. 97 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 1.1.1)

Waarom goede burenen het maatschappelijk werk niet kunnen vervangen

16 maart 2015

Als ze aan me vroegen hoe het ging, liet ik me nooit kennen, zei een cliënt in 1982. Het is nog steeds herkenbaar. We houden het liefst onze problemen verborgen, al streven we dan anno 2015 naar een participatiemaatschappij waarin burgers elkaar bijstaan.

De uitspraak staat in het boekje *Helpt 't ook?* (1982). Hierin beschreef Jaap Buitink (toen maatschappelijk werker, nu adviseur professionaliteit en beroepsethiek) heel open hoe de contacten verliepen met diverse hulpvragers. In de praktijkverhalen valt op hoe onzeker en wanhopig mensen geworden waren voordat ze uiteindelijk bij het maatschappelijk werk aanklopten. Hieronder heb ik de redenen daarvan op een rijtje gezet, met telkens eronder citaten uit het boek:

1. De angst om afgewezen te worden

De angst niet geaksepteerd te worden als je problemen hebt, weerhield mij eerst en weerhoudt ook velen ervan om met problemen voor de dag te komen.

2. Het onbegrip van de ander

Maar wie wel wil praten, vindt niet altijd een willig oor: "Kop op joh, zo erg is het toch allemaal niet", of: "Het zullen wel zenuwen zijn," of "Ga maar eens naar de dokter, misschien kan die je wat geven." Met zulke reacties kom je niet veel verder. Integendeel: je voelt je afgewezen en alleen staan; het gevoel gefaald te hebben wordt er ook nog eens door versterkt, zodat je problemen alleen maar groter worden.

3. Schaamte

Bij materiële vragen, zoals over sociale voorzieningen, eenvoudige juridische vragen, etc. komt daar nog bij dat je burens of kennissen dat toch al niet mogen weten. Of men is toch ook weer bang dat men dan 'veroordeeld' wordt, als is het maar via een grapje.

Ook bij relatieproblemen vindt men het moeilijk om er in eigen kring voor uit te komen. Men is bang voor roddels, terwijl er juist behoefte bestaat om er met iemand over te kunnen spreken.

Eveneens bij vele andere problemen – die vaak nog in een taboesfeer leven – zoals sex, scheiding, ernstige ziekte, dood, blijkt de stap naar partner, vriend of buur veelal nog groot te zijn.

4. De onmacht van de ander

Men weet vaak niet hoe men op iemand (...) moet reageren. En vermijdt daarom maar contacten. (...) "Het is ook net of de mensen om je heen lopen, ze weten niet wat ze met je aan moeten."

5. Op je woorden moeten passen

De mensen die bij ons komen, maken de keuze om over hun problemen te praten met iemand van buiten hun kennissenkring. Een jonge weduwe zei me dat ze die keuze had gemaakt, omdat ze nu pas had ontdekt dat de mensen om haar heen geen tijd meer hebben om naar elkaar te luisteren. Een man met huwelijksproblemen drukte het weer anders uit: "Bij een

maatschappelijk werker kun je open en vrijuit praten, omdat je die nooit meer ziet. Mijn familie en vrienden blijf ik ontmoeten, dus pas ik daar meer op mijn woorden."

Bron:

Buitink, Jaap: *Help 't ook? Een kijkje achter de schermen van het dagelijkse maatschappelijk werk*. Stichting Welzijns Publicaties Utrecht, 1982, pp 11, 12, 36, 46, 79

Illustratie: Metselaar, Reina, p. 59

De vuile handen van veeartsen en sociaal werkers

28 februari 2015

Hulpverleners en hulpvragers, ze kunnen in totaal andere werelden leven. Een voorbeeld daarvan is de kloof tussen arm en rijk. Marie Muller-Lulofs, mede-oprichter van de eerste school voor sociaal werk in 1899, was zich daar terdege bewust van. Ze vond het nodig dat studenten losgeweekt werden van de weeldebraafheidssfeer waarin ze waren opgegroeid. Zodat ze hun vooroordelen bijstelden.

Niet alleen het sociaal werk had te kampen met zo'n kloof. Andere beroepen die opgericht werden in de negentiende eeuw kampften met vergelijkbare problemen, zoals de Veeartsenijschool, die ongeveer 1820 in Utrecht startte. Van de opgeleide nieuwe veeartsen moesten de boeren in het begin niets hebben. Ze hadden hun eigen vertrouwde paardendocors, hoefsmeden en koehelpers. Wat wisten die verwende jongens met hun moderne fratsen van modder, stront en noeste arbeid? Daar schreef Jacob van Lennep over in een dagboek, wat hij bijhield tijdens een rondreis door Nederland in 1823:

Van de Veeartsenijschool echter wacht men weinig goeds. De proeven aldaar gedaan, hebben juist den besten uitslag niet, daarenboven zullen de boeren althands in het begin meer met hunne eigene oude praktijken en die hunner smids ophebben dan met de nieuwe theoriën der veeartsen, welke nu ook aan de school te veel als Heeren gekleed en gewend worden, en zich

slecht aan het boerenleven zullen kunnen wennen; dus ook nog minder vertrouwen in boezemen.

De Veeartsenijschool zou pas rond 1870 goed gaan lopen, toen de wetenschap vorderde, de trek naar de steden begon, de bevolking toenam en er meer vraag was naar vlees en zuivel. Het beroep bloeide en in de twintigste eeuw werden een beroepscollectief, kwaliteitscontrole en artsenregistratie ingevoerd. Net als bij het sociaal werk. Ook had het beroep eind twintigste eeuw felle kritiek te doorstaan, die nog voortduurt. Net als het sociaal werk. Interessante parallellen. Misschien ook nog leerzaam voor de discussie over de toekomst van het sociaal werk.

Bronnen:

Van Lennep, Jacob: *Nederland in den goeden ouden tijd*, verzorgd door M.E. Kluit, 1942, Uitgeversmaatschappij De Haan Utrecht, p. 208 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.2). De illustratie is een van de prenten, opgenomen in dit boek.

Simpelaar, Liesbeth: *Mijn grootste fout is dat ik voor de fouten van de rijken niet hetzelfde geduld opbreng als voor die van de armen. Marie Muller-Lulofs, 1854-1954* (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.5)

Ha, een probleem!

18 februari 2015

Het is een bekend verschijnsel: als je eenmaal weet dat er witte fietsen bestaan, zie je er elke dag wel eentje. Als je denkt dat meisjes slechter zijn in wiskunde, zie je alleen hun fouten. Als je een slechte bui hebt, staan alle stoplichten op rood en is er 's avonds niks leuks op tv.

Selectieve waarneming noemen we dat, en het komt voort uit een vooropgezet beeld of uit een eerdere waarneming die indruk heeft gemaakt. Virginia Satir (1916-1988, Amerikaans psychologe) constateerde dat ook welzijnswerkers door selectieve waarneming misleid worden. Ze interviewde een gezin in hun aanwezigheid:

Toen ik de vader vroeg wat hij ervan vond dat zijn vrouw werkte zei hij: 'Nou, om u de waarheid te zeggen vind ik het niet zo leuk, maar ik weet dat het voor haar veel betekent (...).' Wat me verbaasde waren de reacties van vele mensen uit het gehoor – hoe pathologisch dit gezin toch wel was! Wat ze zeiden waren dingen als: 'Zag je hoe die vader keek toen hij dat zei? Hij heeft er eigenlijk een grote hekel aan dat ze werkt en zet het haar op allerlei manieren betaald.'

(...) Toen bedacht ik dat mensen die op klinisch gebied werkzaam zijn, zijn grootgebracht met het model dat zich richt op ziekten, kwalen, psychopathologie en al dat soort woorden, dus raken ze eraan gewend te zoeken naar dingen die verkeerd gaan in het systeem. Daar worden ze zo bedreven in dat ze het zelfs zien wanneer het er niet is – het zit alleen in hun hoofd.

De selectieve focus van welzijnswerkers op problemen kwam ook ter sprake op een congres van de Nederlandse Vereniging voor Autisme, 31 oktober 2014. Autistische mensen worden vaak gezien als wandelend probleemgedrag, en dat doet hen geen goed. Als voorbeeld noemde Peter Vermeulen (autismedeskundige) een jongetje dat in de pauze altijd alleen was. De moeder schrok toen ze dat hoorde en maakte met de juf een plan om ervoor te zorgen dat

hij meer met zijn klasgenoten ging spelen. Maar dat wilde dat jongetje helemaal niet. Hij vond het juist prettig om in een hoekje te staan, dan had hij een goed overzicht over het plein. Of we problemen zien, wordt vaak bepaald door ons eigen beeld van hoe een mens zou moeten zijn. In de woorden van Peter Vermeulen:

Tot nu toe kijken wetenschappers die het geluk van mensen met autisme onderzoeken vaak naar criteria als werk en mate van zelfstandigheid. Maar zulke objectieve criteria zeggen weinig over de kwaliteit van het bestaan. Iemand kan zelfstandig zijn en een baan hebben, maar toch heel ongelukkig zijn. Je kunt niet zeggen wat iemand een goed gevoel geeft, emotioneel welbevinden is heel persoonlijk.

De neiging om op problemen te focussen wordt de laatste tijd nog versterkt door iets anders. Ditmaal niet door iets in ons hoofd, maar door overheidsbezuinigingen. Volgens Carin Wevers (docente Social Work in Sittard) worden problemen in rapportages extra zwaar aangezet omdat er anders geen geld komt voor begeleiding. Wevers vindt dat lijnrecht ingaan tegen de beroepscode.

Oef. Dat zijn problemen genoeg met de focus op problemen. Laten we maar weer gauw kijken naar de sterke en goede dingen.

Bronnen:

Satir, Virginia: *Het zit in de familie*, uitgeverij De Toorts Haarlem, 1977, pp. 60,61 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.2)

Kirsten, Ronda: *Niet minder autistisch, maar autistisch gelukkig*, Sozio, 11 december 2014: <http://www.sozio.nl/niet-minder-autistisch-maar-autistisch-gelukkig/1025942#.VGSSsMnWS1s>

Wevers, Carin: *Top 5 perverse prikkels in zorg en welzijn van 2014*, Blik op hulp, 16 december 2014: <http://blikophulp.nl/top-5-perverse-prikkels-zorg-en-welzijn-van-2014/>

Icarus en de vrijheid van meningsuiting

28 januari 2015

Altijd kunnen zeggen wat je vindt, het lijkt na de aanslagen in Parijs een onaantastbaar recht. Aan wat gezegd en geschreven wordt hoeft niemand aanstoot te nemen, dat zijn maar woorden en papier.

Maar bij die onaantastbaarheid staan wetten in de weg en praktische bezwaren. Naast het recht op vrije meningsuiting kennen we een verbod op het uitroepen tot geweld. En op haat zaaien. En op schending van iemands privacy. En op aantasting van de godsdienstvrijheid. En op beledigen van een ambtenaar in functie. Dat maakt het soms ingewikkeld, zelfs voor rechters. In bepaalde gevallen is het erg moeilijk te bepalen wat het zwaarst weegt, de vrijheid van meningsuiting of een andere wet.

En naast het juridische aspect zijn er natuurlijk de praktische bezwaren. Het is altijd beter om de ander niet tegen je in het harnas te jagen.

Als we de vrijheid van meningsuiting als hoogste en enige goed zien lijken we een beetje op

Icarus, die in zijn vrijheidsdrang de praktische waarschuwing van zijn vader vergat. Het verhaal is als volgt: Icarus en Daedalus waren opgesloten in een labyrint. Daedalus verzoon een list en ze maakten vleugels van hout en veren. De veren plakten ze aan het houtwerk vast met verwarmde bijenwas. Daedalus waarschuwde zijn zoon niet te laag en niet te hoog te vliegen. Door te laag te vliegen zouden de vleugels nat en zwaar worden door het water, door te hoog te vliegen zou de was weer smelten door de zon. Icarus vloog eerst gehoorzaam achter zijn vader aan. Maar hij was zo enthousiast dat hij dat niet volhield:

Ineens kan Icarus het niet uithouden. In een blijde jubel, als een leeuwerik, stijgt hij, stijgt hij tot duizelingwekkende hoogte, vliegt hij de zon tegemoet. Zo vrij te zijn, zo onbelemmerd, zo 'n wijdheid om hem. (...) Icarus beschouwt zich niet langer als mens. Hij is vrij als een god. Op zijn vleugels vermag hij alles. (...) Hoger, steeds hoger, vrijer en sneller ontstijgt hij de aarde en haar verdrietelijkheden en vliegt hij het stralende azuur in. (...)

Maar daar voelt hij zich zwaarder worden. Hij lijkt wel te vallen. Hij beweegt zijn vleugels, en hij ziet kleine veertjes door de lucht zweven. Dan begrijpt hij. De zon, geen lokkende, vriendelijke god meer, maar een streng rechter over zijn dwaasheid, heeft de was doen smelten, en de veren laten los, de kleintjes eerst en dan de grote. (...)

In duizelingwekkende vaart valt hij neer in de zee, net zo diep en glanzend blauw als het wijd van de hemel. Een rimpeling, en het water sluit zich.

Icarus verdronk. De dood verdient natuurlijk niemand. Het gaat erom hoe we willen leven. Als we alleen maar aandacht hebben voor ons recht op eigen mening kunnen we een ander behoorlijk beledigen en provoceren. Als we te weinig onze mening uiten, doen we de ander en onszelf tekort. Het is laveren tussen twee kwaden. De deugd ligt, zoals altijd, in het midden.

Bronnen:

Sluis, Wim van der: *De moderne mens en het probleem van de macht. Een bezinning op machtsvraagstukken, geïnspireerd door het denken van Romano Guardini*, 1987, aflevering 3 van lesmateriaal als docent methodiek aan de ASCA (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 2.1). De illustratie is afkomstig uit dit artikel.

De originele mythe van Icarus is te vinden in Ovidius: *Metamorphosen*

Bij die gekken hoor ik niet

8 januari 2015

Volgens de evolutionair bioloog Robert Trivers (2011) houden wij mensen onszelf constant voor het lapje. Want iedereen denkt dat hij/zij knapper, slimmer, socialer is dan anderen, en dat enge ziektes of ongelukken vooral de mensen een deurtje verder zullen treffen.

Als we echt zouden stilstaan bij de hoeveelheid verkeersslachtoffers per dag zouden we liever thuis blijven. En als we voortdurend zouden beseffen hoe weinig we eigenlijk voorstellen, zouden we het bijltje erbij neer gooien. Het zelfbedrog heeft, aldus Trivers, duidelijk een functie in the struggle of life.

We geloven graag dat we ongelooflijk okee zijn. Dat is af en toe het duidelijkst te zien bij kinderen en bij mensen met een verstandelijke beperking. Zo observeerde maatschappelijk werker Sibbele Witteveen (die zijn archief in november 2014 aan het Marie Kamphuis Archief schonk, zie foto) tijdens zijn stage in een werkplaats voor verstandelijk gehandicapten in 1967:

Er was onder de ouderen een man die heel sterk probeerde een dominerende rol te spelen, vooral tegenover de jongeren. Hij vond het fijn als hij iemand kon vertellen wat er moest gebeuren en hij heeft mij ook vaak gezegd hoe ik iets moest doen. Ik heb veel met hem gepraat, vooral de eerste dagen. Hij mocht ook graag over zijn collega's praten en hij vertrouwde me dan op een beetje geheimzinnige manier toe, dat de meesten die hier werkten niet goed bij hun verstand waren. Dat vertelde hij me dan op een manier, waarmee hij eigenlijk bedoelde dat hij hier toch eigenlijk niet thuis hoorde. Dergelijke gevallen heb ik later nog geregeld meegemaakt, dan zei de ene jongen bv. van een andere dat die gek was.

'Ik hoor niet bij die gekken'; het is heel herkenbaar, en de verklaring ervan door zelfbedrog interessant en toepasbaar. Trivers heeft nogal wat invloed, getuige een uitzending van Labyrinth over zelfbedrog in september 2012. Toch is zijn theorie niet onomstreden. Alleen al omdat volwassen mensen met voldoende geestelijke vermogens kritisch kunnen nadenken over hoe ze denken.

We zijn in staat onszelf te betrappen op zelfbedrog en kunnen het corrigeren. De wetenschap dat we onszelf vaak beter inschatten dan we zijn kan ons bescheidener maken. Het wordt er dan niet makkelijker op. Je moet telkens weer alert zijn op vooroordelen en je zelfbeeld bijspijkeren. En onderwijl toch ook een beetje optimistisch blijven. Maar wie zichzelf overwint, heeft een sterke stad overwonnen.

Bronnen:

- Foto: Sibbele Witteveen schonk in november 2014 het archief van zijn studietijd aan de ASCA aan het Marie Kamphuis Archief. Fotograaf: Aontje Witteveen

- Uitzending Labyrinth, september 2012:

<http://www.npowetenschap.nl/programmas/labyrint/labyrint-tv/2012/september/Zelfbedrog.html>

- Witteveen, Sibbele: *Stageverslag Werkgemeenschap De Werkplaats, februari 1967* (Marie Kamphuis Archief, inventarisnr. 2.1, archief ASCA)